

S O K F É L E .

XLIII szám. Béts. September 28-dikán. 1832

A' Lelkies méret.

A' ki büntetést és jutalmat talált és tett fel legelőszőr, a' bűnnek fenytékül, és a' virtusnak fizetésül: az bizonyosan nem nagy philosophus vólt. Jaj annak az országnak, melynek pólgári tsak féltekben nem rosszszak, és tsak pénzért jók! Ott ez az uralkodó vallás: *magis videri, quam esse*; olyan vallás, mely lealázza az emberi méltóságot, 's kivetkezteti eredeti tiszta természetéből az erköltsi valóságot. Állítsunk iskolákat tömlöztök helyett; ragadjuk ki — mint a' Spártaiak — a' rosszszúl nevelő szülék karjai közzül tsetsemőiket, 's neveltessük őket úgy, hogy mindent erköltsi nem physikai indítások után tegyenek; ne hóhérokat, de tanítókat fogadjunk, kik a' büntől való iszonyodást 's a' virtusnak nemes szeretetét magából az ifjú szívek érzéséből fejtsék ki: akkor vessük tűzbe *Codex criminalis*ainkat, tűzbe a' páltzát, a' rabszólgak közzé való; engedjük által gyermekeinknek játékül a' bokros pántlikákat akármilyen színűek legyenek azok; 's bizzuk a' büntetést szintúgy mint a' jutalmat a' Lelkiesméret legfőbb törvényszékére. Különben is ugyan mit használnak a' mi büntetéseink? Mert hiszen azt nem is kell említenem, hogy a' virtusnak épen az a' természete, hogy az a' jutalom várásával meg nem állhat. De a' büntetések is — azt kérdem — mit használnak? Van-e tsak egy példánk, hogy a' külső büntetések megjavították volna a' bűnöst? Sőt inkább megkeményítették annak szívet, 's törtebbé tették előtte a' vétek pályáját. Vagy talán másokat elremitettek a' vétkezéstől? — — Azért nödögél hát geometriai pro-

portióban naponként a' vétkeknek, 's vétkezőknek száma; 's azért énekelte már Horátz:

„Aetas parentum, pejor avis, tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitiosiore.”

Szép foganatja a' legkegyetlenebb példának! 's ellene mondhatatlan bizonyosága annak, hogy a' ki legelőször büntető törvényeket gondolt ki, akárki lett légyen, nem esmerete az emberi természetet.

Miért nem megyünk hát oda vissza, a' honnan eltévelyedtünk; annyival inkább, mivel nem tsak Cicero, hanem az egész világ tapasztalása azt tanítja, hogy *nagy ereje van a' Lelkiesméretnek, akár a' jutalomra, akár a' büntetésre nézve?*

Esmerjük Schillerből az Íbicus Daruit. Ám tartsuk ezt mesének: de valósággal ez a' mese sok igaz dolognál igazabb, a' mennyiben az emberi szív indulatiból van merítve. — Plutarchus azt beszéli, hogy egy embernek azt vetették szemére, hogy gyermeki tsintalanságból leszórt egy veréb fészket, 's a' verebeket megöldöste. Okom volt nekem arra, így menté magát az ember, mert ezek a' madarak mindég azzal vádolnak engem hamisan, hogy az atyámat megöltem. Az embert szaván fogták, 's a' gyilkosságot kivallotta. — Apollodorus azt álmodta, hogy ötet a' Scythák megnyúzták, azután egy vasfazékban főzték, 's az alatt belől megszóllalván a' szive, ezt susogta: *minden bajodnak én vagyok az oka.* — Semmi titkolódzás nem használ a' gonoszoknak, azt mondja Epicurus, mert soha sem hiszik, hogy tetteik eléggé el lennének titkolva, a' lelkiesméret mindég felfedezve tartja azokat ő előttök: *Prima est haec ultio, quod se Judice nemo nocens absolvitur.* Juven. 's a' t. Immár valamint nints

igazabb ítélője, úgy rettenetesebb büntetője *sints a' vétkesnek a' Lelkiesméretnél. Azért:*

„Reszkessen a' legvakmerőbb gonosz
Az ég előtt, melynek tsudás hatalma
Lelkébe' gyújt egy sugárt, mely keresztül
Villámlik undok tette éjjelén,
'S irtóztatóan kél reá fel a' nap.“

De a' milyen leverő egy részről a' vétek súlya: épen olyan felemelő érzést szül más részről az önáratlanság tudása; 's mint amott rémülve látjuk a' kínlódo bűnöst, kinek szemei elébe ezer ijjesztő képeket vará'sol a' mardosó lelkiesméret, még pedig nagyítva 's a' szokott-nál rettentőb formában, mint valamely kivölgyelt tükör, hogy a' Schiller *) kitételével éljek: úgy itt akaratumk ellen tsudálására ragadtatumk az önáratlanságát érző nemes szívnek, 's nem vagyunk képesek kárhoztatni azt, kit tulajdon lelke ártatlannak vall. Scipiót — azt mondja Plutarchus — törvénybe idézték, 's a' Római nép köz gyűlése előtt valami igen nagy vétekkal vádolták. Megjelent az idézett hős, az ellene tett vádat kihallgatta, de a' helyett hogy magát mentegette, vagy birái kedvét megnyerni igyekezett volna: *Valóban — így szólla — jeles dólgot tselekesztek, midön annak feje felett akartok ítéletet tartani, a' ki módot adott nektek abban, hogy az egész világ ügyében ítéletet hozhassatok.* Máskor vádoltatván ismét közönséges helyen a' Népszószóllója által: *Menjünk — így szólla mentség helyett — nosza menjünk pólgártársaim! adjunk hálát Isteneinknek azon győzedelemért, melyet egy ilyen napon vettem én Carthágón.* És elindulván a' Templom felé, imé az egész nép, 's maga a' vádoló is elindult, 's követte őtet. Ugyan ő ellene feleszelte Cató Petilliust, hogy kérjen tőle számot azon pénzről,

*) Der hohe Spiegel der Gewissensangst.

melyet az Antiochia igazgatásakor kezébe vett. Scipio megjelent a' Senatusban, 's vitte magával jegyző könyvét, melyben a' bevétel 's kiadás pontosan fel vólt jegyezve; felmutatta azt; de mikor azt kívánták tőle, hogy megvi'sgálás végett adja be az archivumba, *nem akarom* — így szólt — *ezt a' gyalázatot tenni magam magamon*: 's a' senatus előtt darabokra szaggatta jegyző könyvét. A' legistentelenebb embernek siuts elég lelke az ártatlanság érzésének ily őszinte bizonyági ellen ki kelni. Azért igen helyesen jegyzi meg Livius, Scipióról: *nagyobb lelket adott neki* — úgy mond ő — *a' természet, mint hogy elszenvedhette volna annak tudását, hogy vétkes, 's annyira megalatsonyítottu volna magát, hogy ártatlan vóltát bizonyítgassa.* — — Szóval:

A' mit a' Poéta lelkesedésében mond: *Est Deus in nobis*: ugyan azt lehet mondani philosophiai tekintetben is: bennünk van a' büntetés', bennünk a' jutalom' forrása! Nevelők! ide fordítsátok figyelmeteket; 's Hazafiak! itt emeljetekek fel, alant álló hazánkat. A' forrást kell kitisztítani, hogy nemesen kiformált lelkű pölgárokkal ditsekedhessünk. De falusi iskolákat állítani fel, 's pedig a' nép alja számára; nevelő intézetekeket emelni, melyben tanítók formáltassanak ugyan tsak a' nép alja (sepreje!) közzül és számára, — mert így szoktuk mondani: nem érdem ez úgy-e, 's legalább nem ragyogó érdem? — Vagy ha az vólna is; de nem hazánk környül állásihoz való, melyben — mivel marha tartó ország — disznót, juhót, lovat, ökröt, mindent mindent inkább kell nevelnünk, mint embert. Óh szégyen! Ezentül ha hazánknak valamely falúját vagy városát leakarjuk írni, p. o. a' *Közhasznú Eszméretek tárában*: ilyen forma lehet a' leírás: „X mező város esik Y folyó víz mellett; tájéka egy felől hegyes,

ketske 's ökör tartásra alkalmas, — más felől lapályos, jó szénát terem a' lovaknak; motsárjaiban egész tsürhék 's nyáj disznók, bivalyok legelhetnek; van a' városban ez idő szerént 3 ló, kik a' közelebbi löversenyen arany billikomot, vagy kardot, vagy tajték pipát 's kostököt nyertek; 9 ökör, kik az állat mutatáskor legszebbeknek találtattak; 's a' t. 's a' t. a' lakosok itt is 'siros hajú parasztok!' — —

De ne legyünk igazságtalanok magunk 's hazánk ellen. *All Buda még!* Soha büszkébb érzéssel nem mondtam el ezt a' három szót, mint most, mikor az ott nem regiben állított 's szépen virágzó kis gyermekek nevelő intézetére gondoltam. Hazámnak nagy lelkű Aszszonyai! második vas út az, melyet Ti e' marha tartó országban alapítátok; de mivel ti alapítátok; 's ti tartjátok azt hív gondotok alatt, kik a' házi nevelésnek tsendes örömeiben oly nemes gyöngörűséget találtok: hiszem én, hogy ez a' második vas út nem jut az elsőnek dijjára. Sőt azt szeretem reményleni, hogy hazánknek tehetősebb 's lelkesebb fiai, kik Angoly Országból közinkbe hozták a' Ló versenyt, és a' gőzhajókat, nem tsak az idegen nemzeteket utánozzák a' jóban, hanem követni fogják a' ti ditső példáitokat is. Azt szeretem reményleni, hogy minekutána Tudós Társaságunk van *ősi nemes* nyelvünk kitsinosbitására, más Társaság fog emelkedni köztünk rövid időn, melynek gondja különösen arra leszz fordítva: miképen lehessen a' Magyar szívet és főt úgy igazgatni, hogy azokban *ősi nemes* érzések 's gondolatok támadjanak, — méltó érzések 's gondolatok kitsinosbitandó nyelvünkhöz. Akkor leszz egészen igaz az: *Él Magyar, áll Buda még!* —

Nemki Demit.

Ad vocem: *A' nevelés viszontagságai.* (Sokféle XLII szám.) Két hijánosságot és fogyatkozást — vagy: legújabb módi magyarsággal szólván — hijt és fogyot találok ezen — különben jól kidolgozott — tzikkely előadásában.

Első ez: Meg kelle vala magyarázni mit tesz ez a' frantzia mondás „*c' est tout comme chez nous*“ mert ezt némelyek nehezen fogták érteni. P. o. én sem értettem, sőt öt olvasó társaim közül tsak egy sem értette, 's mindenik tőlem kérdezte hogy mit tehet az. Én tehát, tudományomba vetett bizadalmokat gyengíteni nem akarván, tsak hozzávetésből így magyaráztam meg az illetett frantzia *allusiot*, vagy *citatiót*, vagy hogy is nevezzem:

„*Azt tartom nálunk több illy példákra taládlunk.*“
Ezzel a' mint vettem észre, mindnyájan megelégedtek. Külömben kénytelen lettem volna úgy tenni, mint az az orosz hadnagy, a' kitől egy újjontz úrfi ezt kérdezte: ugyan vitéz hadnagy úr mitsoda az a' Vakparádé (Wach-Parade) a' mi holnap lesz? A' H. úr illetlennek tartván megvallani, hogy nem tudja, mivel ő is tsak akkor tájban lett vitézzé, húzogatja ide amoda a' bajuszát 's végtére menydörgős hangon rákiált a' kadét úrfira: Vach-parádé? Wach parádé? dörgős ropogós — máti tvoju — — a' Wachparádé, *Wachparádé* — tudja már kadét uram? — — Tudom! tudom! 's megtsapván katonai tisztelet jelül jobb tenyere élével homloka felett süvegét — rechtsum-kehrt-euch — elmegy, 's mindjárt tudta mi a' *Vakparádé!* — Én is tehát jóllehet megmagyaráztam, most is tsak úgy értem vagyis inkább úgy nem értem, mit tesz a' *c' est tout comme chez nous* — mint az előtt. *)

*) Már hát tsak megmagyarázom; ez annyit tesz mint ismét frantziául: *miroir de poche*, az az: zsebtükör, zsebbeli tük-

Második ez: Elmaradt a' tzikkely béfejezése. Talám nem volt az Író eléggé jártas a' *Dorottyában*, külömben el nem hagyta volna előadása végéről ezt:

„Akarmint perorálja is tehát az öreg Gergő a' Dorottyában:

Ragadós a' módi kivált ha frantzia

Pedig a' Magyarnak árt az ő módja;“

Mert:

Héj jó lenne nekünk ez az ő modija.

Némely próba tzikkelyek a' tudományos tapasztalások Szótárából.

Megszóllás: az emberszóllásnak tudós neme; a' megkülömböztetett jeles férjfiak jutalma. — *Tanáts:* a' mit gyakran adunk, de ritkán fogadódik el. — *Könyvek:* minden emberi böltselkedésnek 's tévelygésnek raktárai. — *Udvariság, nyájasság:* a' mi semmibe se kerül, 's mindent lehet rajta vásárolni. — *Papság:* olyan státus, melly tsak akkor mehetne ki a' módiból, mikor a' vallás; de a' mi, hogy valaha megtörténhetnék, lehetetlen; minthogy a' moralitas, vagy, erköltsiség, melly a' vallásnak talpköve, az emberi természetnek alkotó tulajdona. — *Orvosok:* malum neces-

rötske; mellyel az Ausztráliai lakosok rendszeren jártak. Alig találtak vala fel t. i. a' föld ezen ötödik részét, már az ángolyok azon speculáltak hogy mivel indítsanak kereskedést ezen új földrész lakosainál. A' zsebbeli tükröknek bezzeg lett jó keletek! Midőn az elsőt egy Helységlönek (Országlónak v. fejedelemnek) — a' ki nálok olyan felsőség lehetett, mint nálunk a' helység birája — ajándékban általadtak az ángolyok, álmélkodva látá abban a' maga képét „*ez én szakasztott magam vagyok*“ így kiálta fel, 's hozzá kap a' tükör üvegéhez — *kottzan*, ohó monda „*ez száraztott víz*,“ — mert magát a' vízben elégszer látta. — — —

